

μικροφιλολογικά

περιοδική έκδοση * τεύχος 4 / φθινόπωρο 1998

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γιώργος Κεχαγιόγλου, Ιταλικές παραφράσεις του Χρονικού του Τζώρτζη (Μ)πουστρού/(Μ)πούστρου, ή Από τις σπασμωδικές «εντοπίσεις» ως το εκδοτικό αποτέλεσμα [3]. Βόσπορος εν Σπιανάδα, ή Η ψώρα της ηθικοδιδασκτικής ομοιοκαταληξίας μεταξύ Δαπόντε και Σολωμού: Αβιβλιογράφητη κερκυραϊκή Αλφάβητος του 1823 [8] ~ Βασιλική Φραγκέσκου, Nicholas Breton, Φιλλίδα και Κορύδων [4] ~ Μαριλίζα Μητσού, Καλό χερικό και κακά μαντάτα [11] ~ Κωστής Κοκκινόφτας, Ένα άγνωστο ποίημα του Γεωργίου Βίζυηνού [13] ~ Νίκος Μαυρέλος, Το περιοδικό Μικρόν Άστυ και οι εφημερίδες Άστυ-Νέον Άστυ (1899-1908) [15] ~ Σάββας Παύλου, Νέες πληροφορίες για τις εκδόσεις έργων του Αριστείδη Κυριακού στην Κύπρο [17]. Αλληλογραφία Σεφέρη - Κήλυ. Ένα αβλέπτημα [34]. Επί του πιεστηρίου υστερόγραφον [47] ~ Δευτέρης Παπαλεοντίου, Και πάλι για τα διηγήματα του περιοδικού Αυγή [20]. Από το Αλεξανδρινό Κουαρτέτο του Ντάρρελ στις Ακυβέρνητες Πολιτείες του Τσίρκια. Μερικές διακειμενικές σχέσεις [39] ~ Φοίβος Σταυρίδης, Συμπληρωματικό σχόλιο για τα διηγήματα της Αυγής [22] ~ Μαρία Παπαπέτρου Miller, Η τραγωδία Μιθριδάτης του Ρακίνα σε άγνωστη μετάφραση του Ι. Βαρλαάμ [23] ~ Αλέξης Ζήρας, Πρώιμες μεταφραστικές δοκιμές του Τ. Κ. Παπατσώνη [25]. Τα ημαρτημένα της λογοτεχνικής εφηβείας [43]. Βιβλιογραφικά συμπληρώματα και υποθέσεις [46] ~ Άννα Κατσιγιάννη, Από το αθησαύριστο έργο του Τ.Κ. Παπατσώνη [26] ~ Νίκος Π. Παλιός, Πάνω σ' ένα ξένο στίχο [30] ~ Κατερίνα Κωστίου, Ο «άνισος αγών» και ο Σκαρίμπας [31] ~ Μαρία Τόμπρου, Ποιητικές συνομιλίες [34] ~ Μαίρη Ρούσσου-Sinclair, Τσίρκιας, Ντάρρελ και Καβάφης: Μια συνάντηση [36] ~ Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, Δύο σημειώματα για τον Νίκο Γκάτσο [45] ~ Στέφανος Σταυρίδης, Ο ζωγράφος κι ο ποιητής κατά τον Ψυχάρη [48]

Λευκωσία, Κύπρος / μικροφιλολογικά

Τα δυο από τα τρία πρώιμα δημοσιεύματα του Τ. Παπατσώνη υποθέτω ότι μάλλον είναι ελεύθερες μεταφράσεις γαλλικών διηγημάτων της εποχής, αν και δεν γίνεται μνεία ούτε του συγγραφέα του πρωτοτύπου ούτε της εθνικής λογοτεχνίας στην οποία ανήκει. Η προέλευση των πεζών τεκμαίρεται από τα ονόματα των προσώπων και των τοποθεσιών που αναφέρονται, και κατά πάσα πιθανότητα πρόκειται για μεταφραστικές ασκήσεις του νεαρού Τ. Παπατσώνη —δεκαπέντε ετών, αν είναι εξακριβωμένο ως έτος γεννήσεώς του το 1895. Το πρώτο πεζό τιτλοφορείται «Από στόμα σε στόμα» και είναι δημοσιευμένο στο φύλλο αρ. 162 (57) της Κυριακής 12 Σεπτεμβρίου 1910, σ. 8-9. Το δεύτερο, με τον τίτλο «Αληθινή αγάπη», στο φύλλο αρ. 171 (66), της Πέμπτης 14 Οκτωβρίου 1910, σ. 11. Το τρίτο, και πολύ πιο ενδιαφέρον δημοσίευμα εντοπίζεται δέκα μήνες αργότερα (αρ. 258 [65], 14 Αυγούστου 1911, σ. 12), χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν έχουν παρεμβληθεί άλλες συνεργασίες του Τ. Παπατσώνη στο περιοδικό *Ελλάς*, και τούτο λόγω του ελλιπούς της σειράς των τευχών που είχα στην κατοχή μου. Είναι η μετάφραση του ποιήματος του Αλφρέ ντε Βινιύ (Vigny) [1797-1863] «Η δυστυχία», ενός ποιήματος που, ενώ στην ελληνική του απόδοση δείχνει την ευστοχία και τη δεινότητα του μεταφραστή ως προς την τήρηση του ρυθμού, με τη λυρική φιλοσοφική του διάθεση εντάσσεται στον κύκλο της υψηλής ρομαντικής ποίησης, η οποία υπήρξε μια από τις βασικές πηγές διαλόγου του Παπατσώνη με τη γαλλική, τη γερμανική και την αγγλοσαξωνική λογοτεχνία.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Γ. Π. Σαββίδης, *Εφήμερον σπέρμα (1973-1978)*, Ερμής, Αθήνα 1978, σ. 231-234.

Αλέξης Ζήρας

Από το αθησαύριστο έργο του Τ.Κ. Παπατσώνη

Τον τελευταίο καιρό φαίνεται να αναζωπυρώνεται το ενδιαφέρον για τη μελέτη του φιλολογικά «άτυχου» (αν εξαιρέσουμε τη μελέτη του Κώστα Στεργιόπουλου) και αρκετά παραγνωρισμένου ποιητή Τ.Κ. Παπατσώνη. Αναφέρομαι στο μικρό βιβλίο που εξέδωσε το Ε.Λ.Ι.Α. (1997), όπου ο Θανάσης Παπαθανασόπουλος καταθέτει την προσωπική του εμπειρία από τον ποιητή (*Για τον ποιητή Τ.Κ. Παπατσώνη*). Ο Παπατσώνης, ίσως ο μοναδικός κατεξοχήν μεταφυσικός Έλληνας ποιητής, παράλληλα με το ποιητικό έδωσε και τεράστιο δοκιμακό έργο. Η απουσία της εξαντλημένης από καιρό δίτομης έκδοσης *Ο Τετραπέρατος Κόσμος* έχει γίνει ήδη αισθητή. Όπως επίσης αισθητή είναι και η απουσία μιας μονογραφίας για το έργο του. Συλλέγοντας ψηφίδες που διαγράφουν το μωσαϊκό της ιδιαίτερα πολυσύνθετης προσωπικότητας του ευρυμαθέστατου Παπατσώνη, αισθανόμαστε επιτακτική την ανάγκη μιας συγκεντρωτικής επανέκδοσης των δοκιμίων ή έστω μιας κριτικής ανθολόγησής τους.

Τα παρακάτω βιβλιογραφικά στοιχεία συμπληρώνουν την έως τώρα γνωστή εργογραφία του ποιητή, καταγράφοντας αθησαύριστα κείμενα από τον περιοδικό λογοτεχνικό τύπο του αιώνα μας. Τα κείμενα αυτά δεν προέκυψαν από συστηματική έρευνα για το θέμα, αλλά αποτελούν σημειώσεις στο περιθώριο μιας περιδιάβασης στα περιοδικά.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ

Τ.Κ. Παπατζώνης, «Κλειστός κύκλος», «Αντιστροφή του Λαζάρου», *Ορίζοντες* (Ελληνικόν Ημερολόγιον), 1942, σ. [136].

Κλειστός κύκλος

Μετέωρα σφύζουν, σφαίρες κοσμικές, / περίξ ηλίων φλογερών και ζωφόρων
στις προδιαγεγραμμένες τους τροχιές / με ακρίβεια, με σαφήνεια και με τάχος.
Μετέωρη και η ανθρώπινη ζωή / στο χάος του χρόνου τρέχει και κυλίνδεται,
χωρίς τον ήλιο της ζωής ν' αποκαλύψη, / σώμα νεκρό και ψυχραμένο εν τω απείρω.
Μακάριοι όσων οι κύκλοι κλείουν, / όσων διαγράφεται η τροχιά εν πληρότητι,
όσων ευρέθη ο ήλιος, λάμπει και ζεσταίνει·
για τούτους άγγισε ώρα κρίσεως· θα δικαιωθούνε.

Αντιστροφή του Λαζάρου

Επιθυμίες βλαστήσανε, ρίζες του κάτω κόσμου
με τη σφραγίδα του σκοταδιού, με τη φύσι του ονείρου.
Το μάκρος της ζωής, πότε φαρδαίνει
και πότε συσπειρούται· ο ίδιος ο Χρόνος,
πότε έρχεται μακρότατος, πότε βραχύς.
Τούτου είναι ίσως σύμβολον η ποικιλία των ημερών.
Εξίσου όμως διαβαίνει τούτο το Άρμα τις κακοτοπιές
κ' εξίσου επείγεται να τσακισθή στο τέρμα·
είδος αγώνα γίνεται· αλλά μας φουντώσαν
οι επιθυμίες· διαπερνούν τώρα τα σύννεφα·
φουντώσανε και δημιουργούν άκαιρα οράματα και άκαιρες τάσεις.
Παραπλανούν στο δρόμο, αυτές διευθύνουν τις διαθέσεις.
Και αν κάποιος Λόγος είχε δύναμι να ισοροπή,
πάει πλέον και τούτος, μόνες τώρα οι σκοτεινές
δυνάμεις κυβερνούνε, οι ισοδύναμες
με κούφιο θάνατο, πριν έρθη ο Θάνατος σωστός.
Λαζάρου αναστημένου ήρθε η αντιστροφή.

Ασύγνωστος

Άνδρα κλειστέ, μικρής ψυχής, / κακό ήδη πράμα είναι για σένα
η παράνοια να σε δέρνη / και η κακεντρεχής / απομώρανση.
Αλλά να καταστρέφης / ό,τι υγιεινό, ό,τι άρτιο σε κατανόηση,
ό,τι ευτυχές, δεν σου το συγχωρώ. / Και ακόμη δεν σου συγχωρώ
την τύφλωση, να θωρής / την πράξι για αγαθή. Τι λαβυρίνθους

δημιουργεί η βλακεία.

Τα δύο πρώτα ποιήματα είναι αθησαύριστα. Το τελευταίο περιλαμβάνεται σε διαφορετική μορφή ως προς τη στιχική διάταξη στην *Εκλογή Α', Ποιήματα «Κασταλία»*, 1934 (=Ίκαρος 1988), με τον τίτλο «Λαβύρινθοι». Πρωτοδημοσιεύεται, με τον τίτλο «Ασύγνωστος», στη μορφή που παρατίθεται εδώ, στο περιοδικό *Ρυθμός* (Πειραιά), τεύχος 9, Ιούνης του 33, σ. [257].

ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Charles Baudelaire, «Το σκοινί», μετάφραση Τάκης Παπατσώνης, Βύρωνος Ιακωβίδου, *Ο ελληνικός κόσμος. Λεύκωμα φιλολογικόν εικονογραφημένον. Παράρτημα Ημερολογίου Ο Ελληνικός Κόσμος*, Ε', εν Αθήναις 1914, σ. 3- 9.

«Το σκοινί» («La corde»), γνωστό πεζό ποίημα του Μπωντλαίρ (στο όριο του διηγήματος) από τα *Spleen de Paris*, με θέμα την αυτοκτονία, μεταφράζεται από τον Παπατσώνη, ο οποίος από πολύ νωρίς παρακολουθεί τις ανανεωτικές εκφραστικές απόπειρες των Γάλλων προκατόχων του. Ένα μόλις χρόνο πριν (το 1913, σε ηλικία 18 ετών) δημοσιεύει τα πρώτα του ποιήματα στην εφημερίδα «Ακρόπολις». Η πεζή μετάφραση του Τάκη Παπατσώνη έρχεται να προστεθεί στις μπωντλαιρικές μεταφράσεις των αρχών του αιώνα. Η μετάφραση αυτή δεν περιλαμβάνεται στην *Ελληνική Βιβλιογραφία Κ. Μπωντλαίρ (Charles Baudelaire)* του Γ.Κ. Κατσίμπαλη, αν και καταγράφονται άλλες μπωντλαιρικές μεταφράσεις του Παπατσώνη.

Τ.Κ. Παπατζώνης, «Ο ποιητής Eduard Moerike» [sic], *Γράμματα*, τεύχος 3, Μάρτιος 1944, σ. 118- 120.

Μετά το εισαγωγικό σημείωμα, στο οποίο παρουσιάζει τον Μοίρικε ως έναν «από τους μεγαλειότερους και αγνότερους λυρικούς του κόσμου», μεταφράζει την «άγνωστη Peregrina», ερωμένη- μούσα του ποιητή (σημαίνει «Ξένη», «Ξωτική»), που έρχεται να προστεθεί στη Βεατρίκη του Ντάντε, τη Φιαμέτα του Βοκάκιου, τη Λάουρα του Πετράρκα, τη Διοτίμα του Χαίλντερλιν. Το ποίημα χωρίζεται σε πέντε μέρη· οι «μουσικοί του κραδασμοί» αποδίδονται σε ελευθερωμένο στίχο.

ΔΟΚΙΜΙΑΚΑ- ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Τ.Κ. Παπατσώνης, «Δίδαγμα του καλού Σαμαρείτη», *Ορίζοντες*, Ελληνικόν Ημερολόγιον, 1942, σ. 113- 116.

Τ.Κ. Παπατζώνης, «Πίστη- ελπίδα- αγάπη. Σχόλιο ΣΤ'. 'Ασματα ΚΔ', ΚΕ' και ΚΣΤ' του Παραδείσου του Dante Aligheri», *Πειραιικά Γράμματα*, χρόνος Β', τεύχος 6, Δεκέμβριος 1942, σ. 309- 312.

Τ.Κ. Παπατζώνης, «Λόγια της εκκλησίας. Μεταφυτευμένα στη λαλιά του Έθνους», *Ορίζοντες. Στη μνήμη Μικέ και Λεμονιάς Βαϊάνου (+4 και 27 Μαρτίου 1942)*, έτος- τόμος Β', 1943, σ. 339- 349.

Τ.Κ. Παπατζώνης, «Ο ποιητής Eduard Moerike [sic]», *Γράμματα*, ό. π., σ. 117- 118.

Υπερβαίνοντας τους σκοπέλους της «γραμματολογικής ξεραΐλας» στην προσέγγιση των λογοτεχνικών κειμένων, ο Παπατσώνης επιλέγει τους δαιδάλους των θεολογικών του ανη-

συχιών για να περιγράψει τις λεπτές αποχρώσεις της αισθητικής του συγκίνησης. Το «Πίστη-ελπίδα-αγάπη» αποτελεί πρόπλασμα ή πυρήνα της διάλεξης που θα δώσει 21 χρόνια αργότερα στην Ελληνική Εταιρεία Αισθητικής: «Ένα τρίπτυχο από τον Παράδεισο του Δάντε» (*Χρονικά Αισθητικής*, 1963). Λαογραφικό και κοινωνιο- ψυχολογικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η καταγραφή (σατιρική και μη) φράσεων του Ευαγγελίου που έγιναν λαϊκές ή παροιμακές.

ΒΙΒΛΙΟ- ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΙΚΑ

Τ. Παπατσώνης, «Σημείωμα για την κελτική τέχνη», *Ελληνικά Γράμματα*, τεύχος 4, 1 Αυγούστου 1927, σ. 161- 162.

Τ.Κ. Παπατσώνης, «Θράσου Καστανάκη: Μεγάλοι Αστοί (Ελληνικά Χώματα, β΄), μυθιστόρημα. Έκδοση 'Πυρσού'», *Ελληνικά Φύλλα*, Χριστούγεννα 1936, σ. 254- 255.

Τάκης Παπατζώνης, «Τα νέα σολωμικά», *Πασχαλινά φύλλα*, χ.χ. [Παράρτημα του περ. *Ελληνικά Φύλλα*, 1936 ;], σ. 341-343.

Τ.Κ. Παπατζώνης, «Εικαστικές τέχνες. Ενός χρόνου καλλιτεχνία», *Πειραιϊκά Γράμματα*, χρόνος α΄, τεύχος 4, Οκτώβριος- Δεκέμβριος 1940, σ. 37- 40.

Τ.Κ. Παπατζώνης, «1939-1941: Πνευματική επισκόπησις μιας ανώμαλης ελληνικής διετίας», *Ορίζοντες*, *Ελληνικόν Ημερολόγιον*, 1942, σ. 250-261.

Οι καίριες κριτικο-αισθητικές αποτιμήσεις του Παπατσώνη στο λογοτεχνικό και εικαστικό επίπεδο έχουν περίτρανα δικαιωθεί από τον χρόνο. Με γνώμονα κυρίως το κριτήριο της «καθαρής τέχνης» και του «αγνού λυρισμού» στα παραπάνω κείμενα ο ποιητής προβαίνει σε κρίσεις για τα έργα, ενώ παράλληλα επιχειρεί και τη βιβλιογραφική ενημέρωση του κοινού με λογοτεχνικές, εικαστικές και επιστημονικές εκδόσεις. Σημαντικό αποδεικνύεται το δημοσίευσμά του για την ανάθεση της έκδοσης των αυτογράφων του Σολωμού από την Ακαδημία στον Τωμαδάκη. Συζητώνται αρκετά συνοπτικά τα συστατικά της σολωμικής τέχνης, καθώς και η επιστημονική έριδα που ξέσπασε σχετικά με την έκδοση¹. Ευρύτερο θεωρητικό ενδιαφέρον παρουσιάζει το ζήτημα της «φιλολογίας της τέχνης», όπως το αποκαλεί, που το επικεντρώνει κυρίως στην αναγκαιότητα διδακτικής της Αισθητικής (με άξονα τα κείμενα των Ζ. Παπαντωνίου, Φώτου Πολίτη και Μαρίνου Καλλιγά).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. σχετικά, Φάνης Μιχαλόπουλος, *Η Ακαδημία Αθηνών κι η έκδοση Σολωμού*, Αθήνα 1937.

Άννα Κατσιγιάννη

μικρο-διορθώσεις

Στο κείμενο του Λ. Παπαλεοντίου «Μια 'συνάντηση' του Βασίλη Μιχαηλίδη με τον Αλέξανδρο Σούτσο» (*ΜΦ*, τχ. 3, 1998, σ. 18, 1η σειρά), η λέξη «όγδοη» να διαβαστεί ως «ένατη».